

Postmodernizem¹

Postmodernizem (ali nekaj takega, kot meni Barbara Kruger), ta kaotična beseda, označuje – kot historična oznaka, kazalec stilnih zvrsti in družbenopolitično stanje, ki je nastopilo ob izginjanju legitimizacijskih metazgodb ali prednostih potrošniške kulture – izgubo enotnega subjekta, nemoč pozitivističnih naracij ter samorefleksivni pastiš potrošniške umetnosti. Odnos postmodernizma do gejevskih in lezbičnih študij je tako naključno kot konstitutivno. Razvije se v istem zgodovinskem obdobju (sredi petdesetih let 20. stoletja) kot ameriški gejevski in lezbični aktivizem; postmoderno odpiranje kategorij in raztopitev metazgodb omogočata politizacijo kategorij, opredeljenih s seksualnimi razlikami, hkrati pa omejita njihovo navezavo na poenotujoče politike identitet. S tem je odnos lezbičnih in gejevskih študij do postmodernizma hkrati skladen in protisloven, posrečen in nevaren. Protislovja in nevarnosti ne pomenijo le grožnje politikam identitet ali komercializacije in prilastitve lezbičnih in gejevskih življenjskih stilov, temveč tudi prenagljenih povezav gejevstva/lezbištva s postmodernizmom kot obeleževalcem lezbične ali gejevske identitete.

Postmodernizem je že sam po sebi vrsta pastiša, zato bi bilo koristno pogledati, kako naj bi njegove različne konceptualizacije omogočile večjo vidnost ali produkcijo seksualnih identitet in pozicij, ki odstopajo od normativne heteroseksualnosti, pa tudi od uveljavljenega korpusa gejevske in lezbične teorije ter kritike. Če se naslonimo na Ihaba Hasana, na njegovo dialektično primerjavo literarnega modernizma in postmodernizma, lahko termine, ki jih

¹ Besedilo Judith Roof je del zbornika *Lesbian and Gay Studies: A Critical Introduction* (ur. Andy Medhurst in Sally R. Munt), London, Cassell 1997.

² Glej pristop Terese de Lauretis k Freudovemu vedenju o perverznom v *The Practice of Love. Za analizo medsebojnega razmerja perverznega in normativnega glej tudi Come As You Are: Sexuality and Narrative.*

³ Glej Michel Foucault, *The History of Sexuality: An Introduction. Lyotardov komentar je iz 'What is postmodernism?', str. 76.*

povezuje z modernizmom – “oblika”, “namen”, “original”, “metafora”, “bog-oče”, “genitalno/falično” – povežemo s tradicionalnim, družinskim, heteroseksualnim redom, medtem ko se nasprotja – “anti-oblika (nezdružljiva, odprta), “igra”, “idiolektičnost”, “metonimija”, “sveti duh”, “polimorfno/androgino” – kulturno povezujejo s perverznostjo, odkloni in homoseksualnostmi (1985, str.124–5). Če te asociacije že izhajajo iz kulturnih stereotipov, potem niso kaj več kot stilistični okvir za gejevsko in lezbično prisotnost; če pa organiziran razvoj postmodernizma kot nasprotja modernistične tradicije legitimizira stile, ki pred tem niso bili prepoznavni, pa takšne postmoderne poteze vodijo k upoštevanju stilistične in organizacijske pomembnosti homoseksualnosti ter zagotavljanje prostora zanje. Postmodernizem v tem kontekstu zagotavlja sistematični locus za homoseksualnosti, čeprav se relativno enako nanaša na heteroseksualnosti (perverzno v odnosu do normativnega, nepopolno do popolnega).²

Če postmodernizem razumemo kot premik v razmerju do vedenja, potem kaže, da je Lyotardova oznaka postmoderne kot izgube “legitimizacijskih meta-zgodb” vedenja omogočila pojav homoseksualnosti kot subjektivnih pozicij. Če legitimizacijskih meta-zgodb ne razumemo le kot znanstvenega raziskovanja v širokem smislu, temveč tudi kot ideološki alibi za reprodukcijske/produkcijske sisteme, kot sta družina in kapitalizem, potem izguba teh zgodb odstrani sistemsko oviro za razvoj stališč, ki so bile zunaj meja. Če izguba legitimizacijskih meta-zgodb ne razgrajuje le znanosti o znanosti, temveč tudi naracijo vzroka in posledice – če postmodernost pomeni “resno preverjanje razsvetljske misli, ideje o koncu zgodovine in subjekta” – potem postmoderni eklekticizem, v stilu ‘*use je mogoče*’ vključuje subjekt, osvobojen “konca” zgodovine, heteroseksualiziranih predstav o produkciji/reprodukciji, ki so homoseksualnost izključevale kot “izrojenost” (po Foucaultu).³ Ravno tako pa omogoča kritično metodo, osvobodeno imperativov vedenja ali ocenjevanja.

Takšno verzijo postmodernizma lahko uporabimo za razlago pojava gejevstva in lezbištva kot subjektivnih kategorij, kot posledico izgube zgodb, ki so definirale produkcijo, narekovale in omejevale vedenja kot komponente večjih meta-zgodb o reprodukciji in patriarhalni družini. Izguba meta-naracij omogoča homoseksualnosti, ki so že obstajale. Lezbištvo in gejevstvo sta del postmoderne multiplikacije in razpršitve kategorij. Vsaka nova meta-zgodba, ki vsebuje različne subjektivne pozicije, vključuje gejevstvo in lezbištvo kot dve izmed mnogih možnosti, kot del raznolikosti, ki je postala *status quo* – kljub nostalgiji po starih meta-naracijah, ki skušajo omejiti zamišljene gejevske/lezbične intervencije v družinski red.

Premik od razsvetljskega verovanja v urejeno vedenje k raznolikosti postmodernega blagovnega kulturnega pastiša lahko “označimo tudi kot premik od ‘epistemološkega’ k ‘ontološkemu’”

(Harvey 1990:41). Harveyjeva interpretacija McHalejevega branja postmodernega romana kaže premik od vedenja k biti, "od perspektive, ki modernistu omogoča boljše razumevanje pomenov kompleksne, a singularne realnosti, k izpostavljanju vprašanj o tem, kako radikalno različne realnosti lahko soobstajajo, se križajo in prepletajo" (str. 41). Pravzaprav je to več kot zgolj prehod od vedenja k biti; gre za premik od ednine k množini, od obvladljivega pomena k mnogovrstnim, zapletenim, različnim, a morda nerazdružljivim možnostim, od možnosti resnice do pojava resnic. Čeprav ta prehod najbrž kaže, da pridobivanje resnice ni več mogoče, pa kaže tudi na spremembo ideje o resnici. Resnica o resnici je, da ni ena sama, in če je tako, potem moralni imperativi, navezani z religijo, etiko in družinskimi ideologijami, niso več absolutni. Kar McHale vidi kot premik k ontologiji, je tudi premik k različni ekonomiji vrednot, ki dopušča homoseksualnosti kot resnice med mnogimi drugimi.

Vsa razumevanja postmodernizma vsebujejo prostor za gejevstvo/lezbištvo kot kategorijo, ki jo ustvarja bodisi stilistična analogija bodisi kolaps meta-naracij, postmoderna revizija totalnosti in resnice. Lezbijke in geji so, ob drugih "manjšinah", postali označevalci – simptomi – pojava "drugega", ta pa lahko, kot meni Andreas Huyssen, *"skozi perspektivo marginalizacije subvertira razkol med visoko in nizko kulturo, artikuliran v vladajočem polju, pa tudi reprezentacijsko (politično in umetniško) homogenost tega polja"* (Wiegman 1994: 8). Huyssenova domneva o linearnem, reakcionarnem razmerju med modernizmom in prihodnjo anti-modernistično umetniško prakso prav gotovo sovпада z zgodovinskim pojavom gejevstva/lezbištva in postmodernizma. Toda kaj povzroča kaj? Ali nastop postmoderne anti-estetike omogoči vidnost lezbištva/gejevstva, proizvede gejevstvo/lezbištvo v oblikah, ki so začele prevladovati v osemdesetih – ali pa je naraščajoča prisotnost gejevstva/lezbištva del spodbude postmodernizmu? Morda vse to deluje družno, kot konstelacija težko obvladljive kulturne spremembe? Je Warholova kritika delitev visokih in nizkih kulturnih praks, ki jo je podal v petdesetih letih, gejevsko dejanje, porajajoča se postmoderna ali oboje?

Kaj pa če spodbijemo Huyssenovo dokaj tradicionalno zgodovinsko oceno z močnejšimi Lyotardovimi presojami? Kaj če postmoderna ne sledi moderni, v ojdipskem razvoju, znotraj logike avantgarde? Kaj če, kot pravi Robyn Wiegman, *"postmoderna ne transcendirá moderne, pač pa jo le znova bere, od znotraj"* (1994, str. 14). Manko jasne zgodovinske naracije o vzroku/posledici med moderno in postmoderno daje odnosu med njima napetost, soodvisno dinamiko, kjer ena definira drugo. Znotraj te dinamike nas lahko premami povezovanje lezbištva/gejevstva s postmodernizmom, vendar pa ta se napetost med moderno in postmoderno dejansko podaljšuje znotraj gejevskih/lezbičnih študij,

med političnimi vrednotami modernističnih identitetnih strategij in osvobajajočim učinkom postmodernističnega odpiranja identitetnih kategorij. Napetost med modernim in postmodernim igra vlogo v analizah Judith Butler, ki meni, *“da bi vpisovanje samega sebe v identitetne kategorije pomenilo obrniti se proti seksualnosti, ki naj bi jo kategorija določala. To pa bi utegnilo veljati za katerokoli identitetno kategorijo, ki skuša nadzirati eroticizem, za katerega trdi, da ga – mnogo manj ‘svobodno’ – opisuje in avtorizira”* (1991, str. 14).

Prepoznavanje paradoksa znotraj modernistične/postmodernistične identitetne trgovine in prostega identitetnega poigravanja – kot trdi Butlerjeva – postavlja attribute gejevskih/lezbičnih kategorij na stran stereotipične postmoderne, saj se njene vrednote utemeljujejo ravno na manku le-teh, pa tudi na izzivu meja. *“Z identitetnimi kategorijami imam stalno težave,”* pravi Butler, *“smatram jih za toge ovire, sprejemam in razlagam kot nujno zlo”* (str. 14). Hkrati pa je kategorija instrumentalna ravno zato, ker je nestabilna in jo je mogoče spodbijati. Butlerjeva nadaljuje: *“pravzaprav me kategorija ne bi zanimala, če ne bi predstavljala težave; prav užitek, ki ga ustvarja nestabilnost teh kategorij, vzdržuje različne erotične prakse, zaradi katerih sem tudi sama kandidat zanje”* (str. 14). To pa pomeni, da je vsaj lezbična erotika produkt vzajemnega delovanja modernističnih in postmodernističnih terminov, da je povezava med gejevstvom/lezbištvom in postmoderno v resnici povezava med lezbištvom/gejevstvom, postmoderno in moderno.

Ta kompleksna formulacija nujne vzajemnosti moderne/postmoderne podpira domnevno dokaj premočrtne postmodernistične koncepcije (če so sploh mogoče) *“post-identitetnih”* seksualnosti, ki niso *“neomejena in neobvezujoča drsenja pozicij in oblik”*, kot meni Judith Halberstam, temveč so bolj stanje, ki *“kaže jalovost raztegljivih izrazov, kot so lezbijka ali gej ali straight ali moški ali ženska, v odnosu do širokega polja izkušenj, vedenj in samo-dojevanj”* (1994, str. 210). Halberstamova premešča seksualne in spolne identitete iz *“življenjskih stilov v stile, iz življenjskih dejstev v fikcije in iz fiksiranih identitet v možnosti”*, s tem pa premika modernistične kategorije ali identitete v polje fikcije, zavestno proizvedenega, performansa in morda celo performativnosti. Tako kot pri Butlerjevi je domnevna postmoderna odvisna od modernizma tudi tedaj, ko ga zavrača. Čeprav razprava Halberstamove o *“novih seksualnih slovarjih”* napoveduje politike premeščanj in možnosti, pa opozarja tudi na vse preveč vseprisotni modernistični subjekt, ki to fikcijo nadzira in se pogosto vrača nazaj. Ne gre za to, da poziv Halberstamove k novim seksualnostim ne bi bil zanimiv ali celo nujen korak v postmodernem nazoru; kaže namreč, kako je tak korak še vedno pripet k modernizmu, h kategorijam, od katerih bi morda rad ubežal.

Tudi kategorija "*queer*" skuša širiti ali celo prestaviti ločene seksualne kategorije v bolj fluidne, manj določljive izraze, ki sami po sebi odsevajo razbitje kategorizacije. Medtem ko izraz "*queer*" preprečuje udobna umeščanja subjekta znotraj meja spola/seksualnosti, medtem ko glagol "*queering*" kaže, da te meje nikdar niso bile stabilne, ekskluzivne ali zaokrožene, pa sta oba smiselna le kot reakcija na modernistične pozicije, pred katerimi bežita. Če skuša *queer*, v odnosu do modernističnih identitetnih kategorij, zavzeti določljivo postmoderno pozicijo, potem lahko *queering* razumemo kot postmodernistično potezo. Ko *queering* označuje gejevstvo/lezbištvo/transspolnost/transseksualnost (vse, kar ni povsem heteroseksualno ali povezano s tradicionalnimi kategorijami spola), pa ga spet obvladuje modernistična podnet, ki razume izraz *queer* kot nadomestek za homoseksualnost. Izraz *queer* seveda lahko dopušča razmišljanje izza modernističnih kategorij, ker pa je, kot njihova performativna dislokacija, nanje le pripet, včasih le zaokroži zakleti krog – saj nenazadnje dopusti tudi heteroseksualnost v polje *queer*, ne da bi v celoti zavrnil seksualne/spolne kategorije. Morda je to na neki način tisti zeleni izid, vendar pa pomeni hkrati tudi uravnoteženje in povratek k *statusu quo*.

Da bi bili argumenti, kot jih navaja Halberstamova, ali taktike, kot je *queering*, uporabne za gejevske/lezbične (*queer*) postmoderne kritične prakse, je potrebno razbiti dihotomijo med moderno in postmoderno, med 'pred' in 'potem', med singularnim redom in mnogoterimi možnostmi – to naj bi bila pot v prakso, ki jo je paralizirala identitetna uganka, katero je tako jasno definirala Butlerjeva. Za feministično kritiko postmodernega navideznega brisanja identitetnih kategorij je postmodernizem videti kot stremuška poguba, razveljavitev še svežih dosežkov večdesetletnega boja. Če pa razumemo nekatere modernistične ideje o identiteti, ki se podaljšujejo in hkrati spodbijajo, opuščajo, krčijo in spreminjajo, potem so tudi identitetne kategorije, ki so konstituirale lezbične/gejevske študije, na vrsti za preizpraševanje. To pa se že dolgo dogaja; medtem ko so se lezbične in gejevske študije v sedemdesetih in osemdesetih letih borile za vstop lezbičnih in gejevskih avtorjev ali ponovno analiziranje snovi skozi lezbično/gejevsko branje, je postalo jasno konstituiranje kategorij manj jasno. Proces definiranja in redefiniranja je bil hkrati tudi proces odkrivanja kategorične negotovosti, široke raznolikosti in mnogovrstnih razlik. Zaključek, ki ga je mogoče narediti iz teh metod odkrivanja, se glasi, da gejevska/lezbična literarna tradicija dejansko obstaja; drug zaključek pa vodi k ugotovitvi, da ni več jasne ideje o tem, kaj naj bi pomenilo biti gejevski/lezbični avtor.

Kakorkoli že, modernistična vnema za identitetne kategorije je postala postmoderno blago. Na akademskem in širšem trgu so lezbištvo, gejevstvo in celo *queerovstvo* simulakri alter-heteroseksualnega etosa, postali so *chic* blagovne znamke razširjenega

spolnega/seksualnega trga. Medtem ko so lezbijke in geji postali predmet potrošniške radovednosti, pa tudi lastnega kritičnega in fetišizirajočega očesa, je spolna disforija, povezana z gejevskimi in lezbičnimi pozicijami, odprla ogromne trge za uni-seks, *ambi-seks* in tržno vidnost vseh neheteroseksualnih možnosti. Potrošniška kultura obenem zagotavlja in ukinja modernistične pomene, ki se še držijo teh poziciji, ki so postale modni in tržni stili znotraj širše logike globalnega kapitala. Potrošniška identiteta je prav takšen paradoks kot lezbična identiteta, o čemer je pisala Butlerjeva.

Tako kot postmoderna so tudi potrošniška kultura in njeni priveski – stil, simulaker, mutantnost, dislokacija – videti kot stereotipi, povezani s homoseksualnostmi, posebej z geji. Stil je kot potrošniška kategorija povezan z nekoristno (a poželjivo) dekorativnostjo, wildovsko trivialnostjo, pomembno za premik centra in razlage meščanskih poudarkov. Postavljanje študij stilov v postmoderno početje – še posebej, če gre za študij postmodernizma kot organiziranega štita stila – prinaša enak paradoks, kot je tisti z identiteto. Čeprav se študij postmoderne lahko zdi postmoderen, pa je s svojimi raziskavami sistema in resnice potrošniške logike pogosto še bolj modernističen.

Problem povezovanja postmodernizma in gejevskih ter lezbičnih študij je torej v tem, da medtem ko lezbištvo in gejevstvo zlahka povežemo s postmoderno, pa gejevske in lezbične študije postmoderne ali postmoderne študije gejevstva in lezbištva ne poskušajo biti postmoderne, namesto tega pa si delijo isto napetost med identiteto in dislokacijo, o kateri sta razpravljala modernizem in postmodernizem. To je lahko tudi zato, ker postmoderna ne sproža, kaj šele podpira nastop in priznanje lezbištva in gejevstva kot kategorij. Če postmoderna ni niti organizirano gibanje niti enoten ali določljiv zgodovinski moment, potem je naključni odnos med postmodernizmi in homoseksualnostmi lahko produkt strukturalne paralele. Z drugimi besedami, skupek kategorij, poimenovanih z izrazom “postmoderno”, ter homoseksualnosti so različne manifestacije istega, kompleksnega kulturnega zagona. Če je tako, je povezava postmoderne z gejevstvom/lezbištvom morda le oportunistična, saj omogoča rahljanje kritik in ideologij, ki so zamejile lezbično/gejevsko prisotnost in prakso.

Katere vrste specifičnih kritičnih praks prinašajo različna razumevanja postmodernizma gejevskim in lezbičnim študijam? Postmodernizem kot estetska kategorija zlahka pripelje do študij gejevskih in lezbičnih “postmodernih” avtorjev. Čeprav je velik del teh kritik zelo podoben neotradicionalnemu, identitetno usmerjenemu branju gejevskih/lezbičnih avtorjev, pa takšna praksa občasno povezuje lezbištvo ali gejevstvo s postmodernim stilom, denimo “*Jeanette Winterson’s Sexing the Postmodern*” Laure Doan ali “*Somewhere over the rainbow ... Postmodernism and the Fiction of Sarah Schulman*” Sally Munt. Povezovanje postmodernih literarnih stilov s postmodernimi besedili ne izvira toliko iz novih

lezbičnih/gejevskih epistemologij, temveč iz prepoznavanja postmodernih literarnih stilov v delih gejevskih ali lezbičnih avtorjev ali delih o lezbičnih in gejevskih karakterjih. Nenazadnje je to še vedno modernistična kritika, ki teži k umevanju postmoderne kot stilistične kategorije, ki vodi v vedenje, kako literarna dela spodbijajo, redefiniirajo, raztegujejo in ponarejajo spolne in seksualne kategorije.

Bolj postmoderno lezbično/gejevsko delo je postavljeno v kritiko same kulture, v študije o postmodernem razumevanju moči, kultur in seksualnih subjektivitet, ki jih oblikuje poststrukturalistična misel. Ta dela pogosto oporekajo modernističnim idejam o subjektu, segajo pa od Judith Butler in njenih analiz spola, moči in subjektivnosti do avtorjev in avtoric, kot so Thomas Yingling, Lee Edelman, Sue-Ellen Case, Robyn Wiegman, Cindy Patton, Leo Bersani, Elizabeth Grosz, D. A. Miller, E. L. McCallum in Camille Griggers⁴ (če omenim le nekatere), ki začenjajo kritizirati temelje kategorij spola/seksualnosti, modernistične metodologije ter identiteto usmerjene epistemologije in se usmerjajo k poststrukturalistični teoriji, performativnosti in reinterpretacijam psihoanalize.

Čeprav postmodernizem in poststrukturalizem nista sinonima, je povezava poststrukturalistične misli s postmodernim nazorom omogočila pretanjene analize seksualnosti, kulture in zgodovine znotraj lezbičnih in gejevskih študij. Foucaultovo delo o moči in Barthesovo razumevanje reprezentacije in naracije se združuje z bolj strukturalističnimi psihoanalitskimi analizami jezika in subjektivnosti, kot sta jih zasnovala Lacan in Freud. Takšen konceptualni arzenal krepi ostro gejevsko in lezbično kritiko potrošniške kulture (Doty, Koestenbaum), poenostavljenih identitetnih kategorij (Sedgwick, Phelan), spola (Butler, Halberstam), naracije (de Lauretis, Miller), politik reprezentacije in seksualnosti (Sedgwick, Goldberg, Bersani, Watney, Halberstam) in osnovnih smernic seksualnih/spolnih sistemov, kot so želja (de Lauretis), falus (Butler, Grosz) in fetiš (Grosz, McCallum).

Poststrukturalistična misel ponuja več možnosti za intelektualne projekte, ki utegnejo učinkovito pretresti seksualne/spolne sisteme, omogoča morda tako razpustitev kategorij kot učinkovito *queer* politiko. Vsaka politična praksa, ki noče pasti nazaj v modernistične identitetne kategorije, mora biti teoretično podklovana, zlasti zato, ker se naše ideje o politiki, opiranje na identitetne kategorije, močno nagibajo k modernizmu. Razbijanje dihotomije med modernizmom in postmodernizmom pomeni tudi razbijanje lažnega nasprotja med teorijo in prakso. Postmodernizem obljublja drugačen red in poststrukturalizem nas lahko tja pripelje, a le, če priznamo, da bomo morda morali opustiti modernistično udobje identitetnih kategorij. Prav lahko se zgodi, da tisto, kar se je začelo kot lezbične in gejevske študije, preraste v raziskave, ki širi razumevanje izza identitet.

Prevedla Tatjana Greif

⁴ *Razprava je bila objavljena pod imenom Catherine Griggers. Nato je spremenila ime v Camilla.*

LITERATURA

- Barthes, Roland, **The Pleasure of the Text**. New York: Hill and Wang, 1975.
- Bersani, Leo, *Is the Rectum a Grave?*. V: Douglas Crimp (ur.), AIDS: **Cultural Analysis Cultural Activism**, Cambridge, MA: MIT Press: 1988 (197–222).
- Butler, Judith, *Imitation and Gender Subordination*. V: Diana Fuss (ur.), **Inside/Out**. New York: Routledge, 1991 (13–31).
- Case, Sue-Ellen, *Towards a Butch Femme Aesthetic*, V: **Discourse 11/1**, Fall/Winter, 1988/89 (55–73).
- De Lauretis, Teresa, **The Practice of Love: Lesbian Sexuality and Perverse Desire**. Bloomington: Indiana University Press, 1994.
- Doan, Laura, *Jeanette Winterson's Sexing the Postmodern*. V: Laura Doan (ur.), **The Lesbian Postmodern**. New York: Columbia University Press, 1994 (137–155).
- Doan, Laura (ur.), **The Lesbian Postmodern**. New York: Columbia University Press, 1994 (137–155).
- Doty, Alexander, **Making Things Perfectly Queer: Interpreting Mass Culture**. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1993.
- Edelman, Lee, **Homographesis: Essays in Gay Literary and Cultural Theory**. New York: Routledge, 1994.
- Foucault, Michel, **The History of Sexuality** Vol. I. New York: Vintage Books, 1990.
- Fuss, Diana (ur.), **Inside/Out: Lesbian Theories, Gay Theories**. New York: Routledge, 1991.
- Griggers, Catherine, *Lesbian Bodies in the Age of (Post)Mechanical Reproduction*. V: **The Lesbian Postmodern**. New York: Columbia University Press, 1994 (118–133).
- Grosz, Elisabeth, *Fetishism, Identity, Politics*. V: Judith Roof in Robyn Wiegman (ur.), **Who Can Speak? Authority and Critical Identity**. Champagne: University of Illinois Press, 1995 (155–164).
- Halberstam, Judith, *F2M: The Making of Female Masculinity*. V: Laura Doan (ur.), **The Lesbian Postmodern**. New York: Columbia University Press, 1994 (210–228).
- Harvey, David, **The Condition of Postmodernity**. Cambridge, MA: Blackwell, 1990.
- Hassan, Ihab, *The Culture of Postmodernism*. V: **Theory, Culture and Society** Vol.2/No.3, 1985 (124–5).
- Huyssen, Andreas, *Mapping the Postmodern*. V: Joseph Natoli in Linda Hutcheon (ur.), **A Postmodern Reader**. Albany: SUNY Press, 1993.
- Koestenbaum, Wayne, *The Queen's Throat: (Homo)sexuality and the Art of Singing*. V: Diana Fuss (ur.), **Inside/Out**. New York: Routledge, 1991 (205–234).
- Liotard, Jean-François, **The Postmodern Condition. A Report on Knowledge**. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1984.
- Liotard, Jean-François, *What is Postmodernism?* V: Julian Pefanis in Morgan Thomas (ur.), **The Postmodern Explained**. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1993.
- McCallum, E. L., *How to Do Things with Fetishism*, V: **Differences** Vol. 77/No.3, 1995 (24–46).
- Miller, D. A., *Anal Rope*. V: **Diana Fuss** (ur.), **Inside/Out**. New York: Routledge, 1991 (119–141).
- Munt, Sally, *'Somewhere over the rainbow'... Postmodernism and the Fiction of Sarah Schulman*. V: **New Lesbian Criticism**. New York: Columbia University Press, 1992 (22–50).
- Patton, Cindy, *Hegemony and Orgasm, or, The Instability of Heterosexual Pornography*, **Screen** Vol. 30/No.3. Autumn 1989 (72–77).
- Roof, Judith, **Come As You Are: Sexuality and Narrative**. New York: Columbia University Press, 1996.

- Sedgwick, Eve Kosofsky, **Epistemology of the Closet**. Berkeley: University of California Press, 1990.
- Watney, Simon, **Policing Desire: Pornography, AIDS and the Media**. Minneapolis: University of Minneapolis Press, 1989.
- Wiegman, Robyn, Introduction: Mapping the Lesbian Postmodern. V: Laura Doan (ur.), **The Lesbian Postmodern**. New York: Columbia University Press, 1994 (1–20).
- Yingling, Thomas, **AIDS in America: Postmodern Governance, Identity and Experience**. V: Diana Fuss (ur.), **Inside/Out**. New York: Routledge, 1991 (291–310).

NADALJNJE BRANJE:

- Bad Object-Choices, **How Do I Look: Queer Film and Video**. San Francisco: Bay Press, 1991.
- Butler, Judith, **Gender Trouble**. New York: Routledge, 1990.
- Jagose, Annamarie, **Lesbian Utopics**. New York: Routledge, 1994.
- Jameson, Fredric, **Postmodernism or The Cultural Logic of Late Capitalism**. Durham: Duke University Press, 1991.
- Roof, Judith, **Lesbians and Lyotard: Sexuality and the Naming of the Postmodern**. V: Laura Doan (ur.), **The Lesbian Postmodern**. New York: Columbia University Press, 1994 (47–66).
- Warner, Michael (ur.), **Fear of a Queer Planet: Queer Politics and Social Theory**. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1993.